

Verslag overleg Rijksoverheid – Natuur- en bewonersorganisaties Friese IJsselmeerkust over nieuwe zandwinstrategie voor het IJsselmeergebied.

25-5-2022

Aanwezig:

Marcus Noordmans (gemeente De Fryske Marren)

Henk Landsheer (bewonersvereniging Oudemirdum)

Ronald Schouten (Gaasterlân Natuerlân)

Flos Fleischer (Coalitie Het Blauwe Hart)

Noemi von Meijenfeldt (Ministerie van Infrastructuur en Waterstaat)

Leen Kool (Ministerie van LNV)

Roelof Smedes (Rijkswaterstaat Midden Nederland).

Chris Bakker (It Fryske Gea, voorzitter, verslag)

Chris van Eeghen (Vereniging Bosk en Greide).

1. Opening en voorstellen

Alle aanwezigen stellen zich voor

2. Waarden Friese Kust,

Bezien vanuit natuur en landschap van het IJsselmeergebied (Chris Bakker, It Fryske Gea)

De kwaliteiten zijn hoog: meerdere diersoorten waarvoor het IJsselmeergebied is aangewezen als N2000 gebied halen alleen al aan de Friese kust de gestelde doelstelling. De kwaliteiten zijn enerzijds het resultaat van de bijzondere situatie waarin een vooroever en ondiepte aanwezig zijn. Anderzijds van de goede verdeling van rust en drukte: elke grote plaats heeft een toegang tot het IJsselmeer, daartussen is rustgebied aangewezen.

- Bedreigingen zijn
- het peilbeheer (omgekeerd van waar de natuur op rekent). Om hiermee om te gaan wordt het project Versterking Friese IJsselmeerkust uitgevoerd.
- industrialisering van het IJsselmeer. Industriezandwinning hoort daarbij.

De projecten van versterking Friese IJsselmeerkust worden in principe met een verbreding van de vaargeulen van zand voorzien. Er lijkt aan de Friese IJsselmeerkust geen vraag vanuit natuur te zijn die met industrie zandwinning kan worden beantwoord.

Roelof Smedes vraagt om hier nog even over na te denken.

Leen Kool vraagt naar eventuele weerstand in Friesland. Deze bestond op het onderwerp achteroevers, waar het ging om onder water zetten van reguliere landbouwgrond. Momenteel is een pilot in voorbereiding om in een buitendijkse pilot grasland in het voorjaar onder water te zetten en daarna alsnog één of meer snedes te oogsten. Ook wordt verbinding van het IJsselmeer met 15000ha Friese boezem gezien als een vorm van achteroevers die minder controversieel zijn.

Bezien vanuit Gaasterland (Ronald Schouten, Gaasterlân Natuerlân).

Bijzonder is wat we aan de ijstijd te danken hebben: het golvende karakter, keileembulten, ondieptes. In dit landschap hebben zich niet alleen bijzonder broedvogels gevestigd, maar ook

bijvoorbeeld grote aantallen futen, die in de ruitijd hier een rustig en veiligheenkomen zoeken. Het is een paaiplaats voor vis. Herstel van zoogdieren, zoals otter en bever vindt niet toevallig aan de Friese IJsselmeerkust plaats.

Daarnaast is het bos dat op verscheidene plekken tot aan of tot dicht aan het IJsselmeer reikt een bijzondere waarde van Gaasterland. Sowieso landschappelijk, maar ook ecologisch door de unieke mogelijkheden die die combinatie biedt. Het is mijn vurige hoop dat zich ooit nog eens kolonies visetende vogels in die bossen gaan vestigen, en soorten als Zee- en Visarend daar hun horsten maken. Onze kust draagt grote potenties in zich als het gaat om herstel van gradiënten (van bos tot open water met alle stadia daar tussen in), met alle floristische en faunistische rijkdom die daar bij hoort.

Uit vergelijkend onderzoek met andere grote meren kwam naar voren dat juist die ondiepe oeverzones en overgangen naar land de kwaliteit van een groot meer bepalen. Zandwinning vormt een bedreiging voor deze kwaliteiten.

Roelof: Is er niet toch een win-win?

Bezien vanuit het perspectief van bewoners (Henk Landsheer):

De Friese paradox is: relatief weinig economische welvaart, toch een relatief hoog welzijn. De les voor de toekomst is: behoud dat welzijn en lever het niet in voor welvaart. De authenticiteit van Fryslân wordt dan ook fel bewaakt.

Daarnaast vragen bewoners zich af: wordt de winst uit zandwinning niet teniet gedaan door minder inkomsten uit recreatie?

Ook in dit opzicht kunnen we wat leren van grote meren, zoals het Lago Maggiore. Ook zij halen inkomsten uit recreatie en tot op zeker hoogte visserij. Niet uit industrie. Industrie staat op gespannen voet met de andere waarden.

Henk is docent en leert op school aan de kinderen om niet altijd voor het geld te gaan maar voor welzijn te kiezen. Hij zou willen dat dat hier ook wordt toegepast.

Daarnaast is niet alleen winning, maar ook verwerking van industriezand nadelig voor het milieu: bij de productie van beton komt heel veel CO2 vrij.

Vergelijking Friese Kust met andere delen van het IJsselmeer (Flos Fleischer, Coalitie Het Blauwe Hart)

Zandwinning was in de vaargeulen. De discussie "moeten we dit willen" is niet goed gevoerd.

Ondertussen ziet het er naar uit dat diepe zandwinputten wél invloed hebben, bijvoorbeeld op nutriënten, die er naar de bodem zakken. De impact van nieuwe zandwinputten los van vaargeulen is door het ontbreken van dit soort kennis heel moeilijk te bepalen.

Ondertussen speelt de Ruimtelijke Verkenning van Agenda IJsselmeergebied 2050 met als centrale vraag: "waar landen al die functies" ruimtelijke, landschappelijk. Het vraagt lange termijn keuzes met door de ooghalen: Noord-Holland: zonnepanelen zoet water. Amsterdam: metropool ontwikkeling en nieuwe natuur. Friese kust: natuur en recreatie.

Bezien vanuit juridische invalshoek (Chris van Eeghen, Vereniging Bosk en Greide).

Vanuit het RAMSAR Wetlandsverdrag en later N2000/habitatrichtlijn volgt: het is beschermd, in het bijzonder ondiepte tot 4 meter. Als je wat anders wilt moet het langs de ADC toets van Alternatieven, Dwingende reden van openbaar belang en Compensatie. Die toets slaagt nooit, want er zijn alternatieven en industriezandwinning is geen dwingende reden van openbaar belang. Waarom dan toch steeds geld uitgeven om de ruimte op te zoeken? Rijkswaterstaat zou beter duidelijk kunnen zijn. Daar komt nog bij dat 3 miljoen mensen afhankelijk zijn van zoet water uit het IJsselmeer. Daar kan je geen risico's mee nemen van verzilting door diepe putten.

Bezien vanuit gemeente Fryske Marren (Marcus Noordmans): Ik zit met een tegenstrijdig gevoel. Ik heb ooit meegewerkt aan het maken van een inpassingsplan voor zandwinning SMALS, na besluit van de raad om het niet toe te staan heb ik meegewerkt aan het afwijzen hiervan.

3. Toelichting verkenning zandwinning (Noemi von Meijenfeldt, ministerie van I&W)

Niet "om SMALS mogelijk te maken". Wel om een strategie voor zand- en andere bouwgrondstoffenwinning voor het hele IJsselmeergebied te ontwikkelen.

Die strategie is nodig omdat de meeste locaties waar nu zandwinning wordt uitgevoerd, de vaargeulen, de maximale diepte hebben bereikt en in de komende vijf jaar lopen veel vergunningen in het gebied af. Daarbij is er een toenemende vraag naar zand, waaronder ook industriezand.

Henk: ga je er blanco in of heb je een opdracht?

Noemi: Ik heb een opdracht om ruimte te zoeken voor 12 - 15 miljoen m3 zandwinning per jaar in de periode 2025-2050.

Dat is zo omdat andere locaties ook nadelen hebben: Noordzeezand is nodig voor kustsuppleties. In het rivierengebied wordt de winning afgeschaald. Doel van dit programma is: voldoende zand in de periode 2025-2050 beschikbaar krijgen en daarmee bij te dragen aan de landelijke behoefte aan bouwgrondstoffen.

Nu gaat het in het IJsselmeergebied om winning van ophoogzand. Daar is in de randmeren kalkzandsteen bijgekomen. Daarnaast is mogelijk materiaal geschikt voor industriezand aanwezig. Van deze laatste twee geldt: dat deze belangrijk zijn voor o.a. de woningbouw. In grote delen van het IJsselmeergebied bevindt zich een holocene bovenlaag op het commercieel waardevolle zand. Deze laag kun je niet gebruiken als ophoogzand of in woningbouw maar kun je wel nuttig aanwenden ten behoeve van natuurontwikkeling (maken van verontdiepingen of aanleg van eilanden zoals de Markerwadden).

Nu gebeurt de zandwinning op basis van een plan-mer uit de jaren '90 "zand boven water". Daarin is de keuze gemaakt om in en om de vaargeulen te winnen. Dit beleid moet geactualiseerd worden.

De beleidsregel ontgrondingen Rijkswateren is relevant voor het nieuwe beleid. Voor het IJsselmeer worden daarnaast belangrijk:

- De ruimtelijke verkenning
- Deze zandwinstrategie 2025-2050.

Chris van Eeghen: wat is de nuloptie in deze verkenning?

Noemi: de huidige winning.

Chris van Eeghen: dat zou "nul winning" moeten zijn als dat het Meest Milieuvriendelijk Alternatief is.

Chris van Eeghen: worden de zandwinstrategieën tussen IJsselmeer, Noordzee en rivierengebied in samenhang herzien?

Noemi: nee, er vindt geen integrale herziening plaats. Ik snap dat je dat logisch zou vinden.

Roelof: De strategie voor de Noordzee was ook verouderd en is inmiddels vernieuwd en geborgd in het Programma Noordzee 2022-2027. Als beheerder ben ik blij met de samenhang en duidelijkheid, die ik verwacht uit deze strategie te krijgen.

Chris vE wijst erop dat het NL beleid zich wettelijk zal moeten aanpassen aan hogere regelingen, zoals het N2000 verdrag en het Ramsar Verdrag, maar ook aan bijv aangewezen Nationaal Belang. -Verdragsrechtelijke bescherming gaat boven de NL wet. Er is in die zin geen beleidsvrijheid. Dit geldt qua verdragsrecht met name in de rode zones van het N2000 Beheerplan; NL heeft zich als lidstaat verplicht om de nodige maatregelen te nemen ter verbetering; uit periodiek onderzoek blijkt dat het IJsselmeer er slechter voorstaat dan ttv de aanwijzing als N2000 gebied.

-De functie van het autonoom verziltende IJsselmeer als zoetwater reserve biedt ook geen kansen aan nieuw beleid voor zandwinning. Bijv PWN is afhankelijk van het IJsselmeer voor 3 miljoen huishoudens. De zoetwaterfunctie is dan ook als nationaal belang beschermd (zandwinning in het IJsselmeer is geen nationaal belang).

Conclusie: Nieuw beleid voor zandwinning in het IJsselmeer is geen realistische optie, zeker niet voor de rode zones. Voor zover er een mogelijkheid zou zijn voor zandwinningsbeleid met dubbele doelstelling, is er in de rode zones van het IJsselmeer geen behoefte aan nieuwe natuurprojecten (een project als de Markerwadden is hier om meerdere redenen niet realistisch).

4. Ruimte voor onderlinge vragen

Heeft de natuur van de Friese Kust mogelijk baat bij zandwinning? Of is er alleen sprake van schade?

Diepe putten en reliëf worden aan de Friese kust niet zozeer als meerwaarde gezien. In het IJsselmeer is hier de toegevoegde waarde juist de ondiepte. In het onderwaterlandschap is dat van belang als opgroeigebied en refugium voor vis.

Risico's?

- Aantasting van de ondiepte
- Het bezinken van nutriënten in de diepe put
- Verzilting

Flos: om het goed te beoordelen heb je meer systeemkennis nodig. We hebben onvoldoende zicht op de kwaliteiten onder water. Hoe zit het met de nutriënten? Met de interactie bodem – waterkolom? Als we alle voorgenomen projecten aan de randen doen, wat doet dat dan met de kwaliteit van het grote open water? Ik maak me zorgen dat de MER zandwinning te vroeg komt om antwoorden op dit soort vragen mee te nemen.

Noemi: voor dit soort systeemvragen zijn we niet klaar. In de zin dat hier meer onderzoek voor nodig is en niet enkel in het kader van deze zandwinstrategie.

Roelof: Enerzijds heb je de zandwinstrategie, anderzijds de plan-mer bij deze strategie, waarin dit soort vragen gesteld kunnen worden.

Vormt bescherming van de genoemde waarden een randvoorwaarde voor de verkenning zandwinning?

Is het Natura2000 beheerplan de leidraad waar wel en niet een verkenning op wordt gericht?

Het nieuwe beleid zal worden getoetst aan het dan geldende beleid. Uitgangspunt is dat het beleid aan alle geldende wet- en regelgeving moet voldoen, dus ook aan de wet Natuurbescherming.

5. Betrokkenheid van de verschillende partijen bij de verkenning

Deltares doet nog twee studies

- Naar ecologische effecten van verdiepen en verondiepen
- Waar zit welk type zand?

De plan-mer begint met een Notitie Reikwijdte en Detailniveau. Die wordt in 2023 opgesteld.

Als onderdeel hiervan worden ontwerpateilers georganiseerd, waarvoor deze aanwezig worden uitgenodigd.

Het multifunctionaliteitsprincipe wordt gehandhaafd: zandwinning moet tevens andere doelen in het IJsselmeergebied dienen.

Het beleid gaat over het winnen zelf, niet over het verwerken, daarvoor zullen zandwinners een eigen plan met een eigen toetsing moeten maken. Het "eiland van SMALS" was daar een voorbeeld van, zo'n ontwikkeling zal niet in deze visie mogelijk gemaakt of getoetst worden. Daarvoor is een project-mer nodig, waarbij de gemeente in principe bevoegd gezag is.

Ronald: neemt Deltares oude vervuilingen mee in het onderzoek? Nu is PFAS actueel, maar in de bodem zit vast nog van alles, zoals PCB's en andere historische vervuiling.

Noemi: dit hoort in de mer thuis.

Marcus: volgens mij in de omgevingsvergunning

Chris vE: Overweeg om een alternatieve opdracht te vragen van je opdrachtgevers, bijvoorbeeld een verkoopverbod van zand à la Waddenzee. Of in elk geval in het noordelijke deel, waar natuur en drinkwaterkwaliteit teveel risico's ondervinden van zandwinning. Waarom kan dat in de Waddenzee wel en hier niet?

Zijn de vaargeulen een terugvaloptie? Of wordt aan een Hand aan de Kraan principe gedacht (stoppen als de effecten tegenvallen).

Roelof: Nee, we proberen de effecten van tevoren goed genoeg in te schatten.

Chris B: Alles is gericht op het mogelijk maken van zandwinning en het meedenken daarover. Wij zitten niet in dat spoor. Als we voor vele bijeenkomsten worden uitgenodigd, waar we steeds moeten zeggen: "we zien het niet zitten", dan worden het moeizame gesprekken.

Noemi: dan heeft meepraten weinig zin.

Roelof: Denk er toch nog even over na of je echt niet mee wilt praten.

Chris vE.: We blijven gemotiveerd om mee te praten.

Marcus: In dit dossier speelt een mix van emotie en inhoud. Voor een gemeente is het belangrijk om daar voeling mee te houden en een rol in te spelen. Laat de gemeenten op tijd mee doen.

Leen: N2000 is leidend, maar dat betekent niet op voorhand dat alles op slot zit.

Chris van Eeghen: Het is jammer dat de rechter uiteindelijk niet inhoudelijk is ingegaan op alle argumenten. Anders was nu al duidelijk dat er veel meer problemen in de vergunning van zandwinning zitten dan 4 soorten en een biotoop, waar de discussie vanuit de overheid zich op toe leek te spitsen.

Ronald: Johan Nooitgedacht geeft als gedacht mee: hoe kan het dat het IJsselmeergebied minder belangrijk lijkt te zijn dan Veluwe en Waddenzee. Hoe krijgen we het IJsselmeergebied in dat rijtje? de status van Natura 2000 worden genoemd. Die geldt immers voor zowel de Veluwe, als het IJsselmeer, als de Waddenzee. Maar IJsselmeer lijkt veel meer zoekgebied voor allerlei economische activiteiten te zijn dan Veluwe en Waddenzee. Vanwaar die ongelijkheid?

De stelling wordt niet door alle aanwezigen onderschreven. Ronald besluit met een pleidooi om vooral de rust te behouden.

Chris van Eeghen: Op welk besluit ga je nu eigenlijk een wijziging aanbrengen?

Noemi: Op Zand boven Water. Deze zal zij aan Chris van Eeghen toesturen.

Chris van Eeghen: Rijkswaterstaat had een projectie van vergunde zandwinnings. Is de laatste versie hiervan beschikbaar?

Het is niet zeker of die openbaar is. Chris v E stuurt de hem bekende projectie toe aan Noemi en die beziet of zij een nieuwere projectie retour kan sturen.

6. Vervolgafspraken

Chris Bakker en Flos Fleischer vormen samen met Baukje Miedema de eerste aanspreekpunten voor dit gezelschap wanneer het Rijk deze mensen wil uitnodigen of ergens over wil informeren.

Chris vE brengt naar voren dat de Gaasterlanders het overleg met RWS op prijs stellen. Er zal met de achterban worden overlegd, duidelijk is dat de meeste Gaasterlandse groepen tegen het beroeren van de N2000 gebieden in het IJsselmeer zijn, men wil niet "embedded" worden men en zich vrij achten om andere instanties dan de afdeling zandwinning van RWS of de pers te benaderen.

Nagekomen van Noemi von Meijefeldt:

Hieronder treffen jullie de toegezegde links naar de rapporten 'Zand boven Water'. Dit betreffen:

- Deel 1: 'Beleidsnota oppervlaktedelfstoffenwinning wateren IJsselmeergebied 1991-2000' ([Zand boven water deel 1 - Rijkswaterstaat Rapportendatabank \(overheid.nl\)](#)); en
- Deel 2: 'Milieu-effectrapport oppervlaktedelfstoffenwinning wateren IJsselmeergebied 1991-2000' ([Zand boven water deel 2 - Rijkswaterstaat Rapportendatabank \(overheid.nl\)](#));
- Deel 3: 'Aanvullingen op het milieu-effectrapport oppervlaktedelfstoffenwinning wateren IJsselmeergebied. – 1993' ([Zand boven water deel 3 - Rijkswaterstaat Rapportendatabank \(overheid.nl\)](#));
- 'Samenvatting beleidsnota en milieu-effectrapport oppervlaktedelfstoffenwinning wateren IJsselmeergebied 1991-2000' ([Zand boven water : samenvatting - Rijkswaterstaat Rapportendatabank \(overheid.nl\)](#)).